

ԲՈՐՅԱԿԱՆ, ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ, ԱՐԱԿԵՏԳԻՏԱԿԱՆ

Խ. 8 ՄՐ 1907

Ցարեկան 15 ֆր. ուկի - 6 ռք.:
Վեցամսակայ 8 ֆր. ուկի - 3 ռք.:
Մեկ թիվ կարգե 1:50 ֆր. - 70 դ.

Թիվ 2 Փետրուար

Ո Ր Ս Ո Ր Մ Ն Շ Պ Ա Խ

Ս Ա Ց Ե Ն Ա Գ Ր Ա Կ Ա Խ

Ո Ր Թ Հ Ո Ր Ե Ւ Հ Ո Ւ

տարի յառաջ
անդէն լաս-
տայ հրատարա-
կեց ուսուցա-
պետ դր. բ.
Խալաթեանցի
զրչէն * Հայկի,
վրայ հմանից
ուսումնակիրու-

թիւն մը¹, որ առանց տարակցուի ամէնէն
կատարեան ու գոհացու ցին էր այդ նիւթին
վրայ ցարդ մեր տեսածներուն մէջ: Ենհա-
մեմատ կերպով պայծառ լցու էր սփռէր
Հայոց պատմութեան կարեւորագոյն ու շա-
հագրգիռ մէկ դրուագին վրայ եւ հարկաւ
մեղի հետ ուրիշ շատեր տակաւին անհամ-

² թիւ թիւ բարեկան կողմանէ
ուսումնակիրութեանց նաեւ Երամի եւ այլ
քաջազնանց վրայ:

Ակացյան ներուի մեզ խոնարհաբար գի-
տել որ միայն մէկ կէտին այնքան չհամոզուե-
ցանք բազմահմուտ Դակուտորին յայտնած
գաղափարէն: Ես կէտն է խալսթեանցի
այն կարծիքը՝ թէ Մովսէսի ձեռքով Եր-
րայեցու Եգիպտուն ելքն էր այն գրական
նախատիպարը Երեխ դէմ պատերազմին վէ-
պը²: Մենք կը համարձակինք բանու թէ
ասկէ աւելի մատիկ համեմատութիւնն մը կա-
րել էր ընել ուրիշ գէպքով մը, որ աւելի
մերձաւոր է Հայկի վերագրեալ ժամանա-
կին: Ես է Երրահամի գաղթումն Բարե-
լունէ Վոդողագոմոր թագաւորին վրայ նորա
տարած յաղթանակին որ կը պատմուի
Ծանոթոց գրքին մ.թ. գլխուն մէջ:

Համառօտակի թուենք մեր պատճառ-
ները թէ ինչու աւելիլ Երրահամը քան Մով-
սէս պէտք էր ըլլալ Հայկի նախատիպարը:

Ե. Մովսէս չէր նահապէտ, իսկ մեր
աւանդութիւնն զայկ կը ճանշնայ յաւէտ
իրեւ նահապէտ քան առաջնորդ. նա ամէն
քանէ առաջ Հայ ազգին նախահայրն է²:

¹ Ենթ, էջ 204-5:

² Կայաց գի ոմ Հայկ անուն նահապէտ ազգացն ու
համարդեցաւ ի համայութիւն նորու (Անահաւու): Կակ
աշխարհու մեր կոչք յանուն նախապէտ մերց Հայկաց Հայքու
(Խորենաց):

Նմա՞գ այս երկու յատկութիւնները
կրնանք լիովին տեսնել Արահամի վրայ.
Նահապետ մ'է նա ու միանգամայն յաջող
պատերազմիկ Բաց աստի, աւանդութիւնն
որ կ'ուզէր ազգին սկզբնաւորութիւնը ներ-
կայացնել այշափ հին որչափ հնարաւոր
էր, հաւանական է միթէ որ ազգին նախա-
հօր իրեւ մտատիպար ընտրէր Ա. Կորո-
նահապետական շրջաննեն ատորին դպրու մը
պատկանող անձնաւորութիւնն մը:

Հայոց ազգին Խարելմնեան ծա-
գում ընծայի են անտառակցոս արդիւնք է 11.
Վրաց աիրական ազգիցու թեան. ուստի ա-
սոր իր բնական հիսեւու թիւն չեղու առաջ-
նորդուիր բնիւու թէ Հայիկան գայթէ ակա-
նու թեան վեպն ու զարկի Խրբահամեանին
վայէն ձեւուած է 11 անաւանդ որ Հայի
ալ Խրբահամի պէս իր վերջնական բնակա-
վայրը չտեղառուած՝ առժամանակէ այ-
բնակութիւն մը կը հաստատէ Խարելմնեան
սահմաններէն զուրս, ուր ապա իրեններէն
մաս մ'ալ ետեւը կը մը ողու վերջնական
գայթէ ու մինչ ժամանակի²¹

¶ 1. Ազգային աւանդութեան "Եւետեաց Խրկիրն" է Դարբադը։ Հայի յաշողոց թէ եամբ կը հասնի առաջարիեալ նպատակին, մինչքեռ ԱՊովան չկրցաւ Եւետեաց Խրկիրը մտնել։ Բայի հետ պատերազմը կը բայ նոյն խկ Երաբադի սահմանին մ.ջ.՝

Հ Զար օր. Յետուի (Դիմք նեց ժէ); արդև հետ
համատակ Եթն Կերսուի գեղպէց; Խար. Պատմ. զ. լի
= Պատմուա, ի. գ.

Յ Հայկն այս մասին մէջք գաղափարական հայրն է ազգի մի որ մըլա սիրած և իր կարմիր Արդանեները:

մինչեւ Աշխատացոց հետ պատերազմին (այսպէս բանիվ) եղաւ Քանանելն շատ հեռու կարմիր ծովուն մեջ։ Հոգ չփայ բաւական անհանձանութիւն մը երկու նկարագրութեանց մշտեղ, որ անհաւանական կրնեն մէկուն միւսն զրովսն ծագում մը։ Տնկհականակն պատմութիւնը մասն ալ Արքահամբ պատմութիւնը մասն ալ բնութագալ բաւական ժիշտ համազօք մը, ինչպէս վերեւ միշտինք նորա յաղթանակը Արդուուպունդիրի ու զենակցուց վրայ, — յաղթանակ մը՝ ազգին նախահօք կողմանեւ, շատ հեռու էն եկող օտար բռնակաբ մը վրայ, ազգին հայրեննեաց սահմաններուն մեջ։

Ո՞ի քանի երկրորդական պարագաներ
կան չու, որ հաստատութիւն կու տան այս
նշյալցու մին

ա) Խորհնաց ցի Եղի ծովակը թեկա-
դրուած կը թէռ իշխնոց զլքին աղի ծովա-
կն, քանի որ ուրիշ պատճառ մը չենք
կրնար գտնել թէ ինձն նա պյատիք արտադի
վայր մը նշանակիր է Հայկի պատերազմին
համար:

Է) Խըրկու եղելու թեանց մէջ ալ օսար
բռնակար կերպով մը առնցու թիւն ունի
լատերանի հետ:

¶) Նշկուքին մէջ ալ տղուածնենին
մը առիթ կրպաց բռնակալին այդքափ հե-
ռու էն գաղուն։

1. Խոր. Պատմ. եջ 68: ԱՅ Անահանձն Արքուոց
ընդհանուր անունց վայս իս առյ. անահանձն անդ մի
Հոգուոց է. Անահանձնից առ կը 10) ասպարեց վախա-
քուած և Մաստեց արեւելուն ասուութեա, — Ճայոց ու
Անահանձնից պատմական պատմական փայտը.
“Եւ լուսաց Նիկորաբայաց” բարիցաւու, ու արքա ամբոխ
բարուց համարից եւ խառապանինից, եւ զամաց ի ժեռա-
նարա, եւ ենից Անթուուտուն յախտիւնն. Եւ Հայոց լոյր
Անդուցած ու ոսկ Մաստեց Անահանձն արքուն ինքնարդ
պայտը մէ վայ անելով՝ բացեց մաս իր հանակին Ճայոցի
պատմական պատմաց, այս պատմական ճայոց ինքնին ենից թա-

1 Անձնական զարեւութիւն ամենէ ից ներկայացնելու հետ չպայի առաջ մասն մի հպատակաց բնիք է և ապա նորու ամփարիւն հրամանին պատճեաւ ապատամեթցու ։ Ձևածան ըլլ այս մասնաւ ինսու բացակայութ է. իսր չովից շնասաւ առանձին համարձակ հարթեան է ։ Ի որ իրավու ինքնաց կողարք, և այսի հատույանին ներթագու հանդիպ, որ այս թագավորութ ամենայն երրիք է իսր զի՞ն օպու ամոց անցնեց ։ Ի որ համարքոց այսից զեցրած իրէ, և առ առաջ լուսարու ինձ, հրապարու իմ, ահաւասի ևս ամզ Աստուած զորութիւն ևս տպապատրա բազում ։ Եւ այս գոտու ողբարձութեան որ ի վերս մեր՝ մի հառապյանց ասաւ, այլ Աստուած Եմիլուսը է և համահեցաւ ամենին ցանեա, ապատամեթ լիուս չըմիտ, արիեաւ լինքանց աղջիկան արդիւն. (ԵԲ Տ-10)։

τ) Παραγωγή και προμηθεύσεις συντηρητικών από την Ελληνική Δημόσια Αρχή για την επίτευξη της ανάπτυξης.

Ե) Արքահամբ 818 ընտոնիները թե-
լադրած կը թուին իորենացւյն կողմանէ
առյիկն ընծայուած 8000եան աղխը:

Դ) Հայոց իր դաշնակից - Հպատակներին օգնական զօրք կը հւաքի, ինչպէս Երրաշամբ իր Աներունացի դաշնակիցներն օգնութեան կը կուի:

է) Երկուքին մեջ ալ մասնաւորապէս զիտեհլի է յաղթանակող զօրքին անհամեմուս սակաւութիւնն արշառող բանակին ահաւոր ստուարութեան հանդէպ:

Երանակի որ թէ լշանուն եւ թէ լշանունացին լրանդոց զիւքը յատկապէս մշակած են իրենց առանձին նպատակին համար, որ էր՝ Խրաբարական ցեղաբանութեանց հետեւողութեամբ յորինել այսց նախնական կարեթի էր որ աչքի վրիպեցնենին արդուն մէջ կեցրոնական հսկայ գէմքը, Խրաբարակամ, «Հայր ազգաց բազմաց, եւ կամ ինպէս Ա արքան կ'ըսէ, «Հայոց բազմորդի մեծն Խրաբարակամ, որ «Եղեւ ազգիս մերց ըստ մարմնոյ եւ ըստ հոգւյ հայր պարծանաց»։ Ինէ Լիզամայ արքային վրայ նորա յալիմանակին դրուազը քաջ ծանօթ ըլլալու էր լշանունին, յայտնի է անկէ որ անմիջապէս յաջորդող հատուածին մէջ յիշատակուած Ուատեկայ անուննէն կը ստուգաբառնէ հայրենաց միւնապսակ լիւան անունը։ Իւաց նաեւ խորենացին անզիտակ չէր կինար ննալ անոր, որովհետեւ յարակից զրուխէ մ'ալ ինք թէ եւսդութիւն կը ստանայ պարթեւ ալքայից նախահայր ընելու զլ'արքահամ։ Վարիտունեայ վիպասանին համար անշուշտ սիրելագոյն պիտի ըլքար պանծակի նահասպետն ամբողջ Հայոց ազգին լշանունացին արքունիք լիւլ «Ըստ մարմնոյ հայր պարծանաց, բայց տակաւին չէր համարձակեր ընել այդպահը քանի որ այդ մասին չուներ ուեւ ըրիլիսական հիմնելու, իսկ ինիկ աւանդութիւնը բողոքովն հակառակ է ենիք՝ ազգին իրեւեւ նախահայր ներկայացնելով իրեն զայկն «Յարե-

թեան կամ “Խորդումայ¹”, Ապահն թնշ
կոր զի՞նք արգիրող՝ ընկեր գոնէ երկրորդ
լաւագյուն, այսինքն՝ ազդին անուանացիր
Հիրոսն ըստ կարեւ յն ծցին կաղապարեւէ
ար Հմային պատկերին վրա:

Օ. Հայկի սերնդեան պյեւալ կողմեր
գալիքերվ Նորանոր գաւառներ շնչնելը
ընակեալաբար մեզ կը յիշեցնեն Արահամեր
եւ նորացց շարժութերն ու գալցութերն
Աւետեաց Խորին տանապան կողմեր :

Եւ Ա երջապէս, ըստ արեւելքան հին
զրոյցաց՝ Արրահամ, ժամանակախթից Ա, եր-
րովթայ (Աւելի), կրօնական պատճառն-
րով կը շարշարուի ու կը համաժուի անկէ Ե-
նանունին Հայկը, որ կանխագոյն տիպն
ըրալ կը թռոի, զօրեղապէս կը յիշեցն
Արրահամն այս վէպերու, որք չէին թե երեւ-

անժանօք նաև չայց :

Անգամ մը լրդահամի եւ ՚Ներովմի
հակապատկեր տիպերուն վրայ չայկն ոռ
Իւղը ձեւելէ յետոյ, վիզասանութեան հա-
մար զիւրին էր ॥ Պրոց եւ չայց պատ-

ւ Գր. Խաղաքի համբաւութեանց, Մարտախուած կարրիկը, Նոր Առևանդութեանց:

в Гоморе, къде възникнала една от най-старите християнски църкви във Вавилония. Тя съществува и днес. Във Вавилония има и други християнски църкви, като например във Умм аль-Калка, където е бил погребан апостол Павел. Апостол Павел е бил казанският епископ на християнската община във Умм аль-Калка. Там е бил погребан и апостол Павел. Апостол Павел е бил казанският епископ на християнската община във Умм аль-Калка. Там е бил погребан и апостол Павел.

1 ՀԱՅԱ. ԳՐ. ԽԱՂԱՔԻ ԵՎ ԽԵՂ, ՄԱՐԱՐԻ, Էջ 40-8, էջ
2 ԿԱՐԵՒԹՅՈՒՆ, ԴԱՐ. ԱՐ. ԽԱՐ. Էջ 40:

Ե դր. Խայտմանց, Մորոխ. էլ 61-ը Մեր պատմաբիրն այնպիսի բազմեցաց և կապ մն գտնելու հաւատացնեց Հօր եւ մեր ազգին միջնեղ որ գոնե անձը ընտանիքին հայուսուն զարդելու դռ առա.

Հ Պ Ա Ր Բ Ի Ւ Թ Ե Ր : Ն Ա Ր Ա Վ Ա : Խ Ա Զ Ա : 4 Տ 45-51:

մութեան այլեւայլ կողմերէն քաղելով
մարտանանութիւններ աւելցնել այդ պատ-
կերներուն վրայ: Այսպէս, Հայիկի գիւցաղ-
նական անձնաւորութեան վրայ կրնար բար-
գել Գանիկի գիշամարա նկարագիրը կամ
դաւթի եւ Յէուի անվեհ չերութիւնն ու
անվընկ Նշանաւութիւնը, իսկ Ներբութի
վրայ՝ Գողիսաթի յոփորտանքը, եւ այնու-
ևէ բարձր անուան տեղ Ի՞նչ փոխանակութիւն-
կինայ արգիւնքն ըլլալ Գանիկի գրքին ազ-
գեցութեան եւ կամ Նըրեմիայի ծա—ծա՛ւ
գործիներուն: Բառաձներէն կը ճետեցնեք,
թէ Հայիկի հիմնական տիպարն է Արքահամ
եւ ոչ Ո՞սկէս կամ այլ ոք: սօդ

և առնենք են, եւ այդ իրաւունքներն են մեր ազգին
եւ մեր կեղծողությունը շահեր:

Ա-արդաւանց Պատասխանքին բնութեան մասին
մեր աետութեանը վերջացնելու համար, ինչպէս
ըստին վերաբերյալ, պետք է դիմու. Ահանի գա-
շինքը Ա-աղությի հետ:

Մասպիր կը լենէնք նաև ապէս մէտ է այս մասն մի-
նչան քիչ այս հաւատութէ գտնիքն է մէտ, որ մեր պատ-
ութեան ամենն փայլը, մի ժամանակամիջոցը կը
փակէ: Պանդականներ, Դուք մինչ պարիսաներուն վայ-
այ այս աելզարդ կառուղն (Փառ. էջ 441—442), մեր ա-
մենքն Մօթ Ապարատախին խորհրդակիցն էք: Ա-
հան առաւանակեց վեց հօրծոր գործեան միեւնույն
ազգային գետակեց վեց ենք իր գործեան կանան յա-
ղութիւնները ու գտնիքն կիրեց:

Ա. «Կոբեսոր և պատճենի թթէ զայցենի եւ
զբնիկ օրինա մեր (այսինքն՝ զբինատեղիթին) ի
մեջ թողում է» — Հայոց մատ շնորհել, ու ալ խոս-
նելով համար գուն եւ զատիք շնորհել, և հետեւ արք
եւ կրակարանները (Արքունան) մըրցնել Հայոց աշ-
խարհէն եւ համաձակութիւն տալ Հայ քրիստո-
նէին բոլոր պաշտամունքին:

Բ. Արժանիքը դաստիամ. այսինքն լաւ
եւ վատթարը, պիտանին անպիտանը, տօնմիկն ու
ահասմիկը անշնչակ եւ ըստ այս պատճելու

Գ. Հայն անձամբ պիտի քննէ եւ պիտի
դառն. Հրամաններն ինչն իւր բերնով պետք է
խօսիլ եւ ոչ “այլոց բերնով” (Փայ. էջ 492—494.
Հմ. էջ 416, 417, 422—423, 481, 511,
513, 531).

Առաջին հայեցքով Թերեւս զրտ կրօնական բան ըստ Նշանակութիւնի այս պայմաններու մէջ բայց հիմնավոր քաղաքական համաժամանցներու արդիւնքն է այդ: Վահանա ապատաւութիւնները, բրդ շարունակիթիւն Ապրանանց Պատերազմին, բոլոր մ'է Հայոց աշխարհին ազատ-իրաւասութիւններու սեղմութիւն գէմ: Պերող՝ գոտող, բայց ոչ այշնափ քաղաքագէտ սասանեան մը, այդքան գէց վարուեցած հայ այրուեկուն հետ — որ Արեւելքի զինուորական փառքն եր այն տառն — այնքան քարկան Հայոց մատակացն ծառայութիւնը Արեւաց իշխանութեան եւ ի գործ գրան բնուածնիւն մը Հայոց զինուորական պատուին ու քաղաքական բրաւուէքներուն գէմ, որ պայրացուց Վահանանեանները: Դիտելու է որ այս ամենուն երկար ժամանակակի համբերեց Վահան: իր բոլոր հաւաքարութեան թափեց հասկցնելու համար գրան թթէ՝ իրենց քաղաքական իրաւասութիւնները պէտք է յարգուին, եթէ սասանեական կ'ուզն Հայուատութիւն վեցական գերեզմանութիւնը ստանալ: Վահան մինչեւ իսկ զիշաւ «Դիմուալ է հաստան», որպէս զի կարենար յալարել թէ ներքին թշնամիններու գաւանան սութիւններուն, թէ քրան ենթիւններուն (Փառ էջ 304. Համեն. էջ 357, 360, 361): Եթէ ինդիրութիւն կ'ի կրօնական ըլլար, գժուար է բացարարել Վահանի սիրուանը, որ շատ ազատ միտք մը կ'ենթագրէ քառանշելի Մամիկոնեանին մէջ, այնպէս որ նա կրնայ հաշտեցնել կօնը պետական պահանջներուն: Բայց երբ տեսաւ որ հականակ իր ամեն զիջումներուն գեր Դուռը կը քաջալերէ Հայոց աշ-

ԵՐԵՎԱՆԻ

ՔԱՂԱՔԻ ԹԱՎԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

፩፻፱፻፲፭

ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԲՆՈՒԹԻՒՆՆ ՈՒ ԱՐԴԻԿԻՆՔԸ

9.

Կանխաւ առիթ ունեցանք մատունիշ ընելու Հայ - եկեղեցականի զերս ազդյային շահերում մշ. (տես Հայութի էջ 166 - 171) եկեղեցին նշանաւոր գործիքներ ունեւ ազդին շահերը պաշտպանելու համար Ակերեանի ի վեր աշխահական են եկեղեցական ներկայացուցիչներ դրամի դիմի կուտան պաշտպանութեան գործին մէջ: Այս համար գործութեան բարացացական է այս ըմբռանական որ ազգն ու եկեղեցին կը միանան: Հայ եկեղեցականը միտք պաշտպան կանաչնան է ազգի շահերում: Նոյն իսկ թագաւորութեան ժամանակի. Պապ պատերազմ կը մզէր, Ներսէս Խորհուրդ կու տար Մուշեղ Մատիկին ազգի զեկուերն կ'օրհնակ: Սպասարկ վրայ, կը քաջաների հայ բանակի: Սահմանի Արտաշենի զահին համար կը մտածեր, կանարգուէր: Ծանօթ են Մանեկառնինք, Օճեցինք թուշ գարու կաթողիկոսներ եւ այլն եւ այլն, եւ գարու սկզբունք Աշոտառակենքնեւ անկէ ի վեր մեր եկեղեցւոյ գլւաւորնեն են որ կ'աշխատակիցին պատասխան ազդյային գործերուն: Եւ առ գննեց հայ եկեղեցականի խնամքի բացց ստուար եւ շնորհ գտասկարդի զոհուութիւնները ներքին քաւառներում եւ գեռ հիմայ կրօնական մը մալեւանդուութիւնն եւ ամենէն եւ առ գործիքները գործող եկեղեցականը բացարձակախօս շխանառուի քառականին գործերուն: այս լուս. բայց տարեք բնադիր մ'է ալ: — Զօհնարանաեր, սակայն, այսուն ակիներեւ գործերուն վրայ, որը զուտ ազդյային իրա-